

Geçenlerde dinlediğim bir Nişanyan podcast bölümünde devlet sistemlerinin devasa bürokrasilere dönüştüğü ve bunların bireyin ve özgürlüğün en önemli düşmanı haline geldiğini söylüyordu. Korona salgınından önceki bir bölüm olmalı. Hatta Baydar’la olanlardan olduğuna göre, bir seneden eski.

2017 yazında aldığım notların birinde: *Rekabet olmadığında organizasyonların eğilimi büyümektir. Devletler de bu yüzden şişer ve batır* demişim. Buna benzer bir lafı Nişanyan’dan da duydum. Kanser hücresi gibidir devlet diyordu, devamlı yayılma eğilimindedir. Ancak bir noktada yayıldığı organizma öldüğü için kendi de ölür. Taşıyıcı organizma da halk oluyor. Sırtımızda devlet bürokrasisini taşıyoruz.

Türkiye’nin çalışan nüfusunun %15’i memurmuş. Almanya’da %20, Fransa’da %25’miş bu oran. Aileleriyle beraber 12 milyon civarı insanın geçimini devletten sağladığı kabul edilebilir. Bu sayı diğer ülkelerin ortalamalarına göre az da olsa, ekonomik güç olarak devletin gerisinden gelen şirketlerin büyüklüğü de o nispette az ve devleti piyasalardaki *oyun kuran tek oyuncu* haline getiriyor.

İşin asıl *düşündürücü* kısmı devletin şu anki pozisyonu değil, kuralları kendi belirleyip, kendi uygulayan bir sisteme dönüşmüş olması. Teorik olarak demokrasilerin aşağıdan yukarıya kontrol mekanizmaları sunması gerekir, en azından siyasi alanda rakip olanlar birbirini kontrol eder. Ancak bir yerden sonra *kazananlar partisi* bütün siyasi oluşumları ele geçirir ve bürokrasi içinde de yeterince yuvalandığı için toplum *sözü geçenler* ve *köleler* şeklinde ikiye ayrılır. Memurların, bürokrasinin çoğunluğunun buradaki işlevi *köleleri* kontrol etmektir ama kendilerinin de sözü geçtiğinden değil, bunu geçimlerinin sağlanması karşılığı yaparlar. *Köleler* de devletin emeklerinde ezelden hak iddia ettiği ekonomik artık değer üreten insan grubu oluyor.

Devleti durduracak, ona *vergileri bu kadar artıramazsın, %40 gelir vergisi mi olur* diyecek bir güç yok. Yarın canı isterse %80 de yapar. *Sen bu devlet için yetiştirilmiş bir ineksin, tabii ki sağılacaksın* kafasıyla hareket ettiğinde tek kriter *verimli sağılmak* olur. Verginin %80 olmamasının tek sebebi o durumda alınacak verimin, yani toplam verginin daha düşük olması, yoksa *yazık ya, bunlar köle mi* diye bir kriter yok hiçbir bürokratin kafasında.

Nişanyan şikayet edip durduktan sonra *çözümü ne bilmiyorum* diyor. *Entelektüel kısmısı* zaten böyle, dünyanın düzeninden devamlı şikayet edip, sonra *ne yapalım peki* denildiğinde *bilmem* diye cevap veriyorlar. O kadar okumuş yazmış olmak eğer *yanlış bile olsa* bir çözüm sunma cesareti vermeyecekse, *düz insanlar* nasıl bir söz söyleyecek, bilemiyorum.

Benim iki temel mekanizma önerim var. Birincisi bürokraside geçirilebilecek sürenin kısıtlanması. Memurluk herkesin hakkı ve vazifesi ama bir kadro bulunca kendini *ebediyyen kurtarma* imkanının yok edilmesi lazım. Mahkeme kadiya, kadro memura mülk olmasın. Bunun yerine, diyelim en uzun beş-yedi yıl çalıştıktan sonra en az iki-üç yıl da *köle* olup, (gerçekten, cebinden çıkarıp) vergi ödemesi gereken bir işte çalışsın bu insan. Böylece sağanlar ve sağılanlar birbirlerini daha iyi anlar. Devletin nasılsa memur bulma zorluğu yok, sırası gelen, sınavına girip, kurasını çeker, bir beş yıl daha çalışır.

Özel sektörde çalışan herkesin de devlette çalışabileceği muadil bir pozisyon vardır, yoksa da *sırf devlet işleyişini öğrenmesi için* bu pozisyonlar ihdas edilir.

İkinci mekanizma ise siyasi işleyişe yönelik. Nişanyan halihazırdaki *kuvvetler ayrılığı* prensibinin artık işlemediğini, yürütmenin *tek kuvvet* haline geldiğini söylüyor. Bunu en azından kontrol edecek yargı gibi bir mekanizma var ama neticede yargının maaşını da yürütme ödüyor, yasama mensuplarının maaşını da. Teorik olarak yasama bütçe mekanizmasıyla, yargı da yetkileriyle yürütmeyi kontrol ediyor ama sadece teorik olarak, çünkü işin işleyişinde bu *kuvvetler* de insanlardan müteşekkil olduğu için bir yerde kimsenin kimsenin tavuğuna kışt deme hevesi olmyor.

Bu üç erkin yanına ek olarak bir kontrol denge mekanizması, halk içinden kurayla seçilmiş bir meclisin de *üst yetkili* olarak bulunması bürokratik, politik ataleti engelleyebilir. Kurayla seçilmiş derken, her yılbaşında piyango çeker gibi, toplamda 300-500 kişilik bir meclisin seçilip, bir veya iki yıl süreyle *halkın aynası* olarak görev yapmasından bahsediyorum. Bu meclisin devlet mekanizmaları içindeki çıkar ilişkilerinden uzak kalacağı, *işleri öğreninceye kadar* da görev sürelerinin biteceği gibi bir tahminim var. Ha bu meclisin mensupları tabii ki halkın ortalamasını temsil edecektir, eğitim seviyeleri, adetleri, görgü ve görenekleri halkın ortalamasına yakın olacaktır, kadınlar Müge Anlı seyredecek, erkekler futbol fanatığı olacaktır ancak zaten amaç bu. Bir yerde bürokrasi ve teoride onu yönetmesi gereken erkler, halkın lehine olduğu izah edilemeyen işler yaparsa hesabını bu meclise verebilecek, bu meclis gerekirse ihaleleri durdurabilecek, gerekirse bakanları ve başkanı yargılayabilecek, gerekirse yeniden seçime gidebilecektir. Bu meclisin siyasi dağılımının aşağı yukarı Parlamento gibi olmasını beklersiniz, onun için *darbe* yapamazlar ve *kanun yapma* hakkı da yoktur, ancak bu meclisin kanunların doğru işlediğinden, bürokratik mekanizmaların olması gerektiği gibi olduğundan, falanca belediye başkanının filanca kuruma yakınlarını doldurmadığından, filanca ihalenin hep aynı şirketlere verilmediğinden ortalama insanı ikna edecek şekilde kontrol etmesi mümkündür. Halk ortalamasının rastgele bir örneklemini alıp, devleti bu örneklem vasıtasıyla denetlemenin, bürokrasinin ve politikacıların *halk altımızda değil, üstümüzde* duygusuyla hareket etmesine vesile olacağını düşünüyorum.

Bu ikisinin de hemen uygulanması mümkün, *doğrudan demokrasi* gibi en sonunda demagogun kazandığı diğer usullere göre daha makul geliyor. Başka şekillerde de sınırlandırmalar olabilir ama tabii bu gidişat içinde bunların gerçekleşmesi mümkün mü? Hiç sanmıyorum. Biz tarihi olarak kendi yetkilerini kendi rızasıyla sınırlayan bir devlete hiç alışık değiliz, şimdikin de bunu yapabileceğine ihtimal vermiyorum.